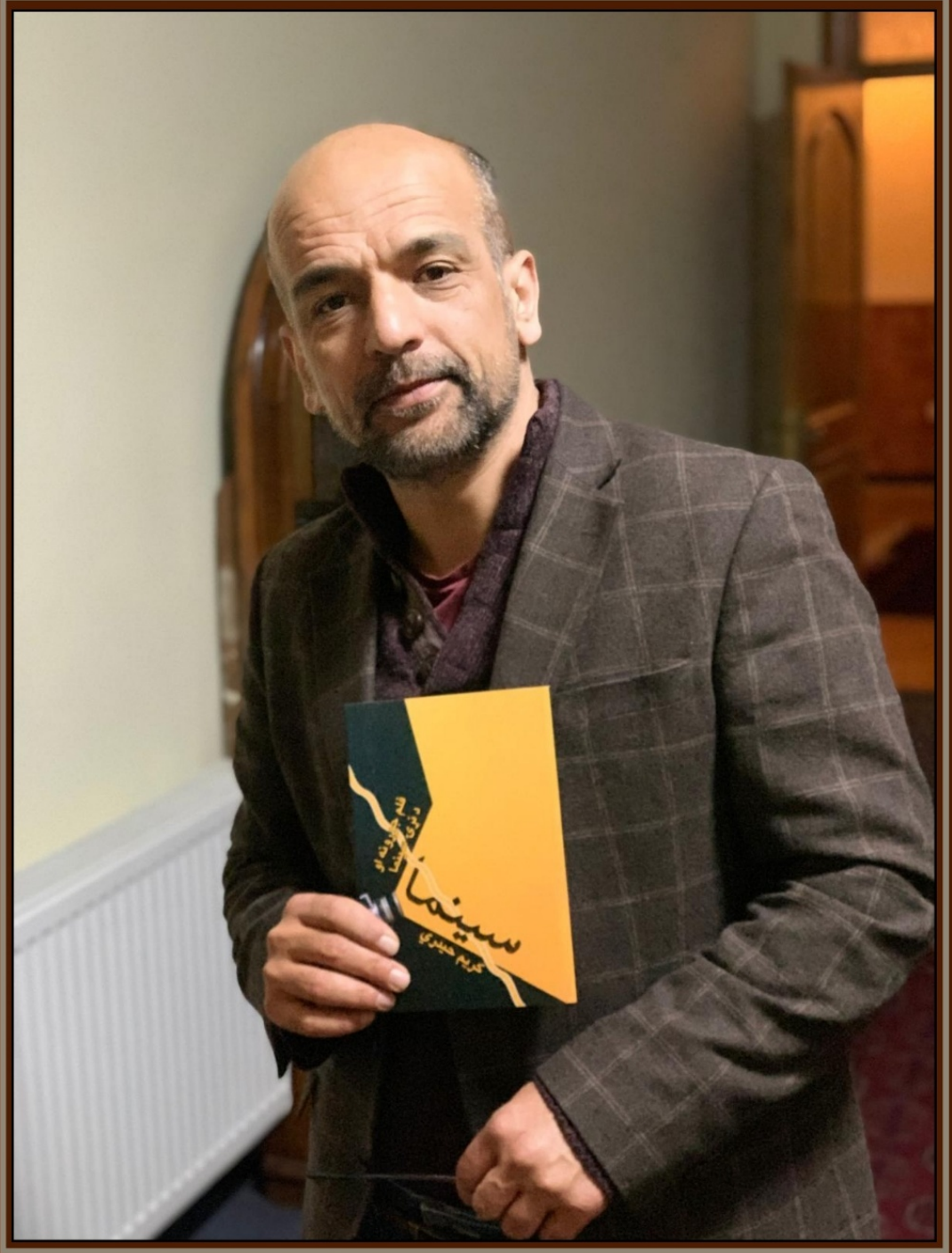

بنباغلی کریم حیدري

لـه ښاغـلي کريم حيدري سـره، چې د پښتو ژبې پـه ډګر کې پېژنـدل شوی کيسه او داستان ليکونکی، ژبـاړونکی او تکړه ژورنـاليست دی ځانـګړې مرکه

مرکوال: انجنير عبدالقادر مسعود

ښاغلی کريم حيدري د فضل رحمن زوی او د جرنيلغلام حيدر خـان وردګ لمسی دی، چې د کابـل پـه ښار کې يې دې نړۍ ته سترګې غړولې دي. ده پـه محمود هوتکي او حبيبيه لېسه کې زدکړې تر سره کړې دي.نوموړي د خپل اوچـت قلم لـه لارې پـه پښتو، دري- فـارسـي او انګليسي ژبو ليکنې او خبريالـي کړېده. ګڼ شمېر مطالب يې د بـي بـي سـي پر ويبپانو خپاره شوې دي.

ښاغلی کريم حيدري د پښتو ژبې او ادب هـــغه پياوړياو ځواکمن کيسه ليکونکی، ژبـــاړونکی، تکړه ژورنـــاليست او ليکوال دی، چې پـه خـپلو نـوښتونـو، هـانـدو هڅو يې پښـــتـــو ژبې تـــه ښکـــلا وربښـــلې ده او د خـــپـــلـــو نښيرونـــو(اثـــارو)لـــه لارې يې د پښتو ژبې او ادب ډګر رنګين او بډايساتلی دی.

ښاغلی افـــضل تکور چې د پښتو ژبې او ادب پياوړی او تکړه شـــاعـــر او ليکوال دی، پـــه خـــپله يوه ليکنه کې د ښاغلي کريم حيدري په ټراو داسې وايي:

!حیدری زما له نظره))

زه چی څومره حیدری صاحب پیژنم هغه یو څواړخیزه شخصیت دی، هغه بنه ناول لیکونکی دیبنه ژباړونکی ،ژورنالیست او بنه لیکوال دی.(دجهالت پیړی)له هغه د ډیرو بنو او کامیابو ناولونو څخه دی. دلته زه غواړم د هغه د څو بعدی شخصیت له جملی یوازی د هغه د ژباړی په اړه لنډ نظر ولیکم:

تر اوسه ما د ښاغلي حیدري صاحب دوه ژباړل شویاثار لوستي دي یو یې (داوس ځواک)او بل یې (دمینې څلویښت قاعدې)چی دواړه یې ډیر ښکلیژباړلې دي.

د «اوس ځواک» ډیر ګټور او ښکلی اثر دی چې(ایکهارت تولې) لیکلی او ښاغلي حیدري صاحب په روانه اوخوږه پښتو ژبه ژباړلی دی. په دغه اثر کې خپلواک ژوند په اړه ډیر ګټور مشقونه او تمرینونهشوې دي د تیر، اوس او راتلونکي په اړه په کې بحث شوی، لوستونکي اړباسي چې د اوس په اړه ډیر فکروکړي. دا کتاب باید په دقت او څو ځلې ولوستل شي.تر څو لوستونکي ډیر څه تري زده کړي.

بل کوم ګټور اثر چې ښاغلي حیدري صاحب په پښتو ژبه ژباړلی دی هغه(دمینې څلویښت قاعدې) نومیږي. دا

اثـر اغلي (اليف شـفق)ليکلی دی. اوحيدري صـاحـب لـه انګريزي ژبې نــه ژبــاړلی دی. ددې اثــر پــه اړه که زه ووايم چې يو شهکار دی او ژباړهيې هم لـه شهکاره کمه نـه ده نـو مبالـغه بـه مې نـه وي کړئ.دغـه اثـر يو د هـغه ګوتـو د شـمار اثـارو څخه دی چې پـه کراتـو کراتـو يې لــوســتل لــوســتونکي تــه ډير څه ورزده کوي.څلوېښت قــاعــدې لکه څلوېښت کتابــونــه، لکه څلوېښت تــلپاتې درسـونـه، د تـصوف اصـول، درښتينې روحـانـي مينې او محبت او نور ګڼ مسايلپه دې ګټور اثر کې لوستلی شو.

د سينما د تـاريخ او پـه افـغانستان کی د سينما پـروضعيت يې هم يو ډير ګټور او مـغتنم اثر ليکليدی. پـه دغـه بـرخـه کې يې زده کړې هم کړې دي.

زما په فکر حيدری صاحب د پښتو ژبې په ژباړونکوکې دغه ځانګړتياوې لري

لومړی: هغه د ابتکار پلوی ښکاري، مبتذل او بې خونده اثــار نــه ژبــاړي پــه دې فکر کې نــه دی، چې د چــاپ شوواثارو نوم لړ يې زيات شي.

دوهـم: د ژبـاړې ژبـه يې ډيره خـوږه او روانـه ده او دې کارد هــغه د اثــارو لــوســتونکي خــورا ډير کړې دي. حيدريصاحـــب لـــه دې ســـره چې يو ښه ليکوال او ژبـاړونکيدی، يو خـوږ او ملنګ صـفته انـسان هـم دی. د نړيوالوادبياتو پوره مطالعه لري ،د هغه په اثارو ډيرې

او هراړخیزه لیکنې کیدلی شي. خوشاله یم چې له هغه سره له نژدې نه پیژنم اوږد عمر او د ګټورو اثارو دلیکلو دعا ورته کوم. په اخر کې د ګرانانجنیرصاحب عبدالقادرمسعود ته هم کورودانې وایمچی د بناغلي حیدري صاحب سره یې د سینما په اړه تفصیلي مرکه وکړې ده.))

اوس همدومره

په مینه: افضل تکور

میلادي کال د اګست څلورمه لندن 2025

بناغلی حیدري صاحب له ادبي ځیلونو(ژانرونو) سره او په ځانګړي توګه له ادب، کیسو او ناولونو سره ژوره مینه او لېوالتیا لري.ده د خپلو لیکل شویو نښیرونو(اثارو) تر څنګ په ډېره خوږه او زړه وړونکې پښتو ژبې ناولونه هم ژباړلې دي. د مینې څلوېښت قاعدې (ژباړه)، د اوس ځواک کارول(ژباړه)، د جهالتپېړۍ (ناول)پښتو، دري-فارسي، «سینما، فلم جوړونه او د نړۍ سینما». همداسې یې د تیاتر څو نښیرونه(آثار)لیکلي دي. د دوزخ په دروازو کې(پښتو او دري)، او ناروغه کورنۍ په نوم دوه اثره یې د افغانستان

ملي تياتر اجرا کړي. د ناغوښتلي په نوم انګليسي ليکنه يې د لندن بوش تياتر ننداري ته وړاندې کړې ده.

ښاغلي حيدري له بريتانيا څخه په ادبياتو کې ليسانس او د خلاقه ليکنې ماسټري تر لاسه کړې ده. حکومتي دندنه يې هيڅکله نه ده ترسره کړې، خو په ګڼو خيريه موسسو، بي بي سي او ولانټ ميديا کې يې دندې تر سره کړې دي.

ښاغلی نظيف تکل د پښتو ادب په ګلبڼ کې هغه غزلبول شاعر، پياوړی او بريالی ليکوال دی، چې په خپلو رنګينو او غوړېدلو غزلونو يې د پښتو ژبې او ادب ډګرتازه او ښيرازه ساتلی دی.

دی په خپله يوه ليکنه کې د حيدري صاحب د ادبي شخصيت په اړه داسې وايي:

کريم حيدري ، يو پياوړی او نوښتګر افغان ليکوال)) دی.

تر اوسه چې يې کوم اثار خپاره شوې هغه د ګڼ شمېرلوستونکو له خوا لوستل شوې او ستايل شوې دي او هر چا ترې خپل خوند اخيستی دی.

ما يې د پېړۍ جهالت په نامه ناول لوستی دی، په دېناول کې حيدري صاحب يوه نوې لار تعقيب کړې ده دپښتو

ناولونو پر خلاف پر یوه داسې موضوع لیکل شوی دی، چې د ډېرو لیکوالو به ور پام شوی هم نه وي.

ناول د لومړنیو انسانانو پر ژوند او چارو خبرې کوي، مثلن ژبه څنګه رامنځ ته کېږي د اشیاو له پاره نومونه څنګه غوره کېږي، جنګونه پر څه شي او څنګه نښلي،په ناول کې مینه هم کېږي او سوداګري هم نورېداسې خبرې هم لري چې ډېرى یې نوي دي. هنریداستاني ژبه یې هم د ستاینې وړ ده.

بل کوم کمال چې حیدري صاحب یې لري هغه دا دي چې دی پر پښتو، انګرېزي او دري ژبو داسې پوهېږیلکه دري واړه چې مورنۍ ژبې وي، او خپل ټول اثار یې چې پر هره ژبه لیکلي وي په اسانۍ بلې ژبې ته ژباړي.

د حیدري صاحب د لا زیاتو بریاوو په هیله.))

د ښاغلي کریم حیدري د پوره پېژندګلوي لپاره دا دی د هغه خبرو ته غوږ ږدو او پوښتنې ترې کوو.

ګران حیدري صاحب زما سلامونه او نیکې هیلې ومنئ. اجازه راکړئ خپلې پوښتنې پیل کړم.

ګران انجنیر عبدالقادر مسعود صاحب زه هم خپل سلامونه تاسو او ټولو د ادب مینه والو ته وړاندې کوم. زه ستاسو په خدمت کې یم.

مسعود: محترم حیدري صاحب، زما د معلوماتو له مخې، تاسو ښکلې کیسې او داستانونه کښلې دي او د ژورنالیسم په برخه کې هم تکړه، نوښتګر او باصلاحیته شخصیت یاست. د فلم او سینما په ټراومو هم یو ګټور نښیر(اثر) لیکلی دی. اجازه راکړئ چې زموږ هېوادوال په هېواد کې دننه او بهر یو ځل بیاستاسو د علمي، ادبي او هنري شخصیت سره اشنا شي. نو مهرباني وکړئ تاسو د خپل علمي، ادبي،هنري، کلتوري او ځانګړي ژوند په اړه لنډ معلومات وړاندې کړئ.

حیدري: په کابل کې زېږېدلی یم په محمود هوتکي او حبیبیه لېسه کې مې زدکړې کړي. بیا د کورنۍ جګړې له امله کډوالۍ ته اړ شوم. په بریتانیا کې مې انګلیسیادبیات او خلاقه لیکوالي لوستې. په ګنو خیریه موسسو او یو شمېر رسنیو کې مې کار کړی. خبریالي مې په پښتو، فارسي او انګلیسي ژبو کړې. اوس مهال د بریتانیا په لندن ښار کې اوسېږم.

مسعود: تاسو له ادبي ځیلونو(ژانرونو) سره او په ځانګړي توګه له ادب، کیسو او ناولونو سره مو خپله مینه او لېوالتیا څنګه وموندله، کومو لاملونو او چا دې ته وهڅولئ، چې د لیکوالۍ ډګر ته مو مخه کړه؟ مهرباني وکړئ د خپلې لیکوالۍ د انګېزې او پیلامې په

ټراو څه وویاست؟ لومړی نښیر(اثر)مو، چې ولیکو کوم نښر(اثر) وو؟

حیدري: له ماشومواليمې کیسو سره مینه وه. تل مې غوښتل ناول ولیکم خو د هېواد په داسې ناخوالو کې ستر شوم چې د لوستلو لپاره کتاب لا نه موندل کیده لیکل خو لا پرېږده. کله مې چې انګریزي ژبه زدکړه د مطالعې غېږ راته پرانیستل شوه. په ۲۰۰۱ کال کې پر افغانستان د امریکا له یرغل وروسته د بریتانیا د شیفیلډ پوهنتون او لندن مېشته افغانانو لخوا یوه ادبي غونډه جوړه شوه. ما په انګریزیږ ژبه یوه لنډه کیسه په کې ولوسته. د غونډې ګډونوالو خوښه کړه. د نیو انټرنشنلیست مجلې لپاره مې د خپل مهاجرت لنډه کیسه په ۲۰۰۲ کال کې ولیکله. له خپرېدو سره یې حق الزمه هم راکړه. مالي ارزښت یې دومره نه و خو داسې مې انګېرله چې د کلنو خوب مې ریښتیا شوی وي.

مسعود: تاسو داستان او رومان څه ډول راپېژنئ؟ ادب پوهان لنډ داستان ډول ډول تعریف کړئ دی. تاسو کوم تعریف غوره بولئ؟

حیدري: کیسه د بشر له تجربې او تخیل نه جوړ شوی انځور دی. د لنډ داستان، ناول، فلم او د تیاتر ډرامې د دې ټولو ګډه اناتومي کیسه ده. یو اثر په شعر، لنډ داستان، ناول، فلم، راډیو ډرام، او تیاتر کې هم مهاله

کارېدی شي. کیسه ده چې د اثر دا ډول اقتباس یا اډپټېشن ممکنوي.

د بشر له تمدن سره د ښو کیسو پېژندنه تعریف شوې او نوي عناصر په کې وارد شول له سبک نیولې تر مکتب او ژانرې.

مسعود: د یوه نوښتګرانه لنډ داستان او ناول ځانګړتیاوې کومې دي او په ټولیز ډول د پښتو داستاني ادب لپاره ریالیزم غوره بولئ که کوم نا ریالېستي ښوونځی، لکه رومانتېسېزم، ابکسپرېشنېزم،ابمپرېشنېزم یا ابکزېستنسیالېزم...؟ او دک و دلیل یې څه دی ؟

حیدري: په وروستیو څو لسیزو کې پښتو داستاني ادبیاتو ښه وده وکړه. یو شمېر مهم نړیوال اثار وژباړل شول او ډېرې پنځونې وشوې. خو بیا هم اوږد مزل لا پاتې دی چې پښتو داستاني ادبیات د نورو ژبو سره سیال شي. پښتو کیسې د ادم خان او درخانۍ او شېربانو له کچې یوازې یو ګام وړاندې تللي. له پېژندل شویو لیکوالانو تمه نشته چې په خپل کار کې نوښت راولي او یا له دې وروسته ښې کیسې ولیکي. له نوښت راوستو مخکې تکړه لیکوالان باید رامخ ته شي چې لا نه دي ځلېدلي. د پېژندل شویو لیکوالانو لویه وندې به له ځان غوښتنې لاس

پرسرېدل او د نويو ليکوالانو هڅول او ادبي کړيو ته د هغوی ورپېژندل وي.

مسعود: يو شمير ليکوال د خپلو نا پېيلوپنځونو، داستانونو، ناولونو په تېره تکل او ګپ و شپ کې خورا خوږه، او له طنز و کنايې څخه ژبه کاروي، ستاسو په آند د دې لامل څه دی؟

حيدري: د راوي وړتيا او ځانګړتيا. يو انسان به ښه غږ لري بل به د بيان وړتيا لري بل به د ليکنې استعداد. يوه کيسه ببلابېل اړخونه درلودی شي. مثلا د ښار په يوه څلورلارې کې ترافيکي پېښه کيږي. له نېکمرغه څوک نه ژوبليږي. دري شاهدان دا پېښه دري ډوله بيانوي. څوکد دوه موټرو لېګېدل انځوروي، څوک د ناوړه پېښې شونوالي ته ګوته نيسي. ښايي بل کس د موټرچلوونکو شخړې او ناندرۍ د طنز په ژبه ووايي.

مسعود: ستاسې له انده لنډه کيسه او ناول او بيا دا دواړه له نورو ناپېيلو(منثورو) ځېلونو(طنز، تکل، نندارمې يا نمايشنامې،فيلمنامې...) سره د ميتود له پلوه څه توپيرلري؟

حيدري: مخکې مې وويل چې د دې ټولو تومنه کيسه ده. دا ټول له پيل نه تر پايه بايد د کرکټر يا کرکټرونو عمل او عکس العمل څرګند کړي. زما په اند تمثيلي هنر د کيسې ويلو تر ټولو ګران کار دی په تېره بيا راډيو ډرام

او تیاتر. په لیکلې کیسه کې تاسې د کرکټر صفات، فکر، موخې او هرډول ځانګړینې بیانولی شی. خو نندارچیانو یا اورېدونکو ته ستاسې ټوله کیسه د یو څو کسانو په خبرو وړاندې کیږي.

مسعود: په داستاني ادب کې ټولنیز بدلونونه څه ځای لري، آیا داستاني ادبیاتو زمورټولنیز شرایط انځور کړي دي او که نه؟

حیدري: په ټوله کې هنر د ټولنې هېندارە دە. لیکوالان چې د ټولنې ناخوالې د خلکو او چارواکو مخې ته کېږدي نو د ټولنیز بدلون څرک ورسره زېږول کیږي. مستبد رژیمونه په اعتراضي هنر د پاڅون هڅې حکم کوي ځکه د بیان ازادي ساقطوي. زمور ډېرى لیکوالان ناوړه دودونه او نور ټولنیز کړکېچونه بیانوي. خو یو ځل بیا غواړم ټینګار وکړم چې کیسه باید ښه ولیکل شي چې لوستونکی یې په مینه ولولي او بیا اغېز پرې وکړي.

مسعود: د یوه داستان او ناول په رامنځتهکیدو کې د یوه هېواد بیلابیلې پدیدېلکه جګړه، بیوزلي، او کډوالي او داسې نور... څه اغیز لري؟ ستاسو پر اند یو لیکوال په خپلو نښیرونو(آثارو)کې جګړه او د جګړې ضد دریځ څه ډول باید انځور کړي؟

حیدري: کیسه له پیښې رامنځ ته کیږي. جګړه، لوږه، کډوالي هر ناورین کیسې زېږوي او هره کیسه په لیکلو

ارزي او که ښه وليکل شي لوستل يې اړين دي. ليکوال د جګړې او بل هرې ناخوالې پر وړاندې چې د انسان په لاس رامنځ ته شوې وي خپل دريځ بايد څرګند نکړي. ناپېيلی اوسي. ليکوال لکه خبريال يوازې پېښه انځورولی شي. خو په دې انځور کې د جګړې ناخوالې او د انسان زجر او عذاب راوستی شي. همدا ناپېلتوب او د ناورين روڼ انځور د جګړې ضد دريځ دی او تر روښانه جګړې ضد دريځ ډېر اغېز لري. د تولستوی جګړه او سوله يو خوا د روسانو ژوند په ببلابېلو ټولنيزو کچو او کړيو کې بيانوي بل لوري ته د ناپېليون اقتدار او د مسکو اشغال پرته له قضاوته انځوروي. يا هم د نوموتي انځورګر پيکاسو يوه تابلو چې ګورنيکا نومېږي يو شمېر کليوال په وېرې او وحشت کې ښيي. په دې انځور کې داسې څه نشته چې هتلر يا جنرال فرانکو ملامت کړي.

مسعود: د ځينو ليکوالو پر اند د يوه هېوادادبيات هغه وخت وده او پرمختګ کوي، چې له سياست څخه بيل او يا په بله ژبه له هغه څخه واټن ولري، که چيرې دا خبره پر ځايوبولو، د نړۍ ډيرو سترو ليکوالو سياسيانديښنې درلودې لکه (کوندرا، داستايوفسکي،چخوف) اوداسې يو شمير نورو...، چې ټولويې سياسي لرليد درلود، تاسې د يوليکوال، روښاندي او فرهنګي ستې په توګه دې اړه څه اندو فکر لرئ؟

حیدري: لیکوالان په ټوله کې حساس خلک دي. سیاست هم ربړولي او هم یې ذهن ورسره ځورېدلی. خو که خپل سیاســـي دریځ پـــه لیکنه کې څرګند کړي نـــو بیا لیکوال نـه،سیاستوال شو. لیکوال په خپل چاپېریال او ټولنه کې ستونـزې ویني او د هغې انځور لـوسـتونکو تـه وړانـدې کوي. قضاوت نـه کوي او نـه هم د ستونـزې پر وړانـدې عـملي پـاځون هڅوي. زمـا پـه انـد د کونـدرا لیکنې تـر سیاســي ډېرې فـلسفي وئ. داســتایوفسکي او چــخوف د روسیې ادبیاتو کلاسیک ستوري ول چې د ټولې لـودیزې نړۍ پـر ادبیاتو او راتـلونکو روســي سیاستوالـو یې اغېز پـرېښود. د دوی او ورتــه نـورو لیکوالانـو پنځونـو پــه روسیه کې سیاسي بــدلــون تـــه لاره وایسته. د ټولنې پـــه هېنداره کې یې د خلکو سیاسي شعور بډای کړ.

مسعود: یو شمیر لیکوالو، شاعرانو او څېړونکو د خپلو څېړنیزو اونوښتګرو کارونو او فعالیتونو لپاره د بهرنیو لیکوالو نښیرونه(آثار) په پښتو ژبه ژباړلي دي. تر ځایه چې زه خبر یم تاسو هم ډېرنښیرونـه (اثـار)لکه «د مینې څلوېښت قـاعـدې»، «داوس ځواک کارول » او هـمداسې نـور نښیرونـه(آثـار) مـو پـه ډېر عـالـي او ظـریفانـه بڼه ژباړلې دي. ستاسې پر اند د بهرنیو نښیرونو(آثارو) ژباړه او یا زموږ د پښتو ژبې آثارو ژباړه په نورو ژبو کې د پښتو ادب او فـرهـنګ د پـرمختیا او پـراختیا لـپاره څه اغیز ښندلای شـــي؟ او دا راتـــه وویاســـت چې تـــاسې

څومرنښيرونه(آثار)ژباړلې دي.مهرباني وکړئ د خپلو ژباړل شويو نښيرونو(آثار)په ټراو مالومات راکړئ.

حيدري: له شاوخوا دېرشو کلو راهيسې له انګليسي ژبې سره اشنا يم او ډېر لوست مې په همدې ژبه کړی. خو تر اوسه مې يوازې دوه کتابه ژباړلي. لاملونه يې دوه دي: د ژوند هسکو ټيټو،کډواليو او شخصي مسؤليتونو دې کار ته نه يمپرېښي. دوهم لامل، ژباړه يو درونډ کار دی، خلاقيت په کې د کلمو تر ټاکنو محدود دی. زما لپاره ښاييياسانه نه خو په زړه پورې وي چې خپل کتاب وليکم. خو دوه کتابه مې ژباړلي په دې چې دې کتابونو زما ژوند بدل کړی. د ژوند ليدلوری يې را ته روښانه کړی. سکون او پايښت يې را ته ښښلی. د (اوس ځواک کارول) په نوم کتاب کې تاسې له ژور خپګان ، وېرې او اضطراب د خلاصون لارې موندلی شی. درته وايي چې تېر او راتلونکی ژوند په ذهن کې پروت يو تخيل دی. تاسېيوازې د اوس شېبې واګې په لاس کې لری، په نن يا څو ساعته وروسته تسلط نلرئ. يوازې په همدېشېبه چې دا کرښې لولی. نو بايد له دې فرصت ګټهواخلئ. دا کتاب له چاپ وروسته ما غږيز هم کړ. د دوستانو په مرسته له فراه نيولې بيا تر هلمند، کندهار، خوست، پکتيا، کابل، ننګرهار او کنړسيمه يزو راډيوګانو خپور کړ. د لوستلو يا اوربدلوسپارښتنه يې درته کوم.

دوهـم کتاب د مینې څلوېښت قـاعـدې وو. تـرکـیلیکوالې «الیف شـفق» لیکلی د مـولانـا جـلال الـدینمحمد بلخی او شمس تبرېزي تخیلي او تصوفي داستان دی. د افغانستان خـپلواکۍ سـلمې کلېزې پـه ویاړ ارګ د سـلو کتابـونـو د چاپ تکل کړی وو. دا کتاب ما ښاغلي اسدالله غنضر تـه ولیږه چې د دې پروژېمسؤل وو. ورتـه ومې ویل دا کتاب مـا تـه مـه چاپوئ. زمـا نـوم حتی تـرې لیږی کړئ خـو پـه خـپلو امکانـاتـو یې د افـغانسـتان هـر ګوټ تـه ورسـوئ. زمـوږ تقریبا ټول اولس مسلمان دي او بـاید پـوه شـي چې تصوف یا د خالق او خلقت سره مینه زمـوږ په ټولنه کې له پیړیو دود دی. سخت دریځي نه دې خدای خوښه ده نه ځان او نـه اولس تـه ګټه ده. مـا انګیرلـه چې لـه بهر وارد شوې سخت دریخۍ پروړاندې به دا کتاب څه وکړي. خو دا کتاب هـغه مـهال چـاپ نـشو. لـه نېکمرغـه تېرکال د کندهـار یوې خـپرنـدویې ټولنې چـاپ کړ. د خـپلو پـښتونـو لـوسـتلو سـپارښتنه مې کله نـه ده کړې، خـو د دې دواړو کتابونو ژباړه یا اصلي بڼې لوستلو سپارښت خامخا کوم.

مـسعود: تـاسـو ژورنـالیزم څه ډول راپیژنـئ؟پـه کومـو ځانګړنـو او پـوهې سره کېدای شـي، چې یو څوک د یوه مسلکي او تکړه ژورنالیست په توګه راڅرګند شي؟

حیدري: ژورنـالیست هم لکه نـرس، ښوونکی یا پـولیس د ټولنې خـدمـاتـي پـرسـونـل یو غړی دی. عـامـه خـبرول او

پـوهـاوی يې مـسؤوليت دی. د کتاب لـه مخې سـپېځلی مسلک دی. فساد، بې عدالتي، او زورزياتـي بـربنډوي. خو ځيني وخت خبريالان د يو يا بل په ننګه خپل قلم يا مايک کاروي. يا د يوې پټې ډلې لخوا ځانګړي ماموريت تـه ګمارل کيږي. زمـا لـپاره ژورنـاليزم د ليکنې يو بـل فرصت دی. مثلا د افغانستان د ارګ په اړه مې ريپورټ افغان لوستونکو ته نوي مالومات ورکړل او بهرنيانو ته د افغانستان ۱۲۰ کلن تاريخ وړاندې کړ. يا د افغانستان سينما او تياتر په اړه لوديزوالو ته زما مطلب هېښونکی وو.

په نن عصر کې خواله رسنۍ او يوټيوب هم خلکو ته د ژورنـــاليزم مـــوکه ورکړې. پـــه رسنيو کې يوه نـــوې اصطلاح راوتې چې د خلکو ژورناليزم ورته ويل کيږي. تـاسې بـه لـويې رسنۍ ليدلـي وي چې پـه ګرځنده ټيلفون اخيستل شـــوې ويډيوګانې پـــه خـــبرونـــو کې کاروي. د ژورنـاليزم سنتي کړنـلاره بدلـه شـوې. په هر کار کې د تکړه والي لومړنی شرط د هغه کار سره مينه ده.

مسعود: ستاسو پر اند د يوه رسنوال(ژورنـاليست) غوره او بنسټيزې دندې څه دي؟

حيدري: خبريالېدو ته مسلکي زدکړه يا روزنه او عمومي معلومات اړين دي. ښه خبريال بايد زړور وي او فصيح ژبـه ولـري. ټولنيزې اړيکې يې ښه وي. د ټولنې لـه هرې

کړی سره مسلکي اړیکې ولري او له خپل مسلکه ناوړه ګټه وانخلي. ناپیلی اوسي. خبري اندول وساتي مثلا یو چارواکی په فساد متهم دی، لازمه ده چې د چارواکي غبرګون هم په ریپوټ کې راشي.

مسعود: د رسنیو او وینا آزادي څه ډول راپیژنئ؟آیا د بیان او مطبوعاتو آزادي کوم سرحد لري او که نه؟ کوم مسایل پکې رانغښتې دي؟

حیدري: د بیان او مطبوعاتو ازادي د ښې حکومتولۍ یوه جوته نښه ده. که نظام له خلکو څه پټوي نو مانا دا چې نظام ولس ته د خدمت تکل نلري او خپله پټه اجنډا مخ ته وړي. په یو قانوني چوکاټ کې د بیان ازادۍ پولې په نښه کېدی شي. که چېرې کومه رسنۍ پرته له اثبات او سنده اتهام لګوي، یا د هېواد اساسي قانون له مخې حساس مسایل سپړي یا سپکوي لکه دین او باور نو بیا قانوني چلن ورسره په کار دی.

مسعود: دا جوته ده چې تاسو د ژورنالیزم او ادبیاتو په برخه کې څرګندې بریاوې لرئ. دغه دواړې برخې څه ډول سره پرتله کوئ او خپله وړتیا په کومه یوه کې وینئ؟

حیدري: ادبیات او ژورنالیزم ګډه پوله لري. یا په بل عبارت د یو بل لازم او ملزوم دي. د خبر بیان ته تاسې باید پر ادبیاتو حاکم اوسئ. سم او اړین الفاظ وکاروئ. د

ژبې فصاحت ولرئ. هم په خبر او هم په کیسه کې کرکټر، ځای او پېښې کارول اړین دي. لیکوال هم لکه خبریال خپل مخاطب ته معلومات وړاندې کوي کله ریښتیني مالومات او کله هم له هغه دنیاګۍ چې په تخیل کې جوړه شوې.

مسعود: د خبر د ډولونو او څرنګوالي په ټړاو مو لید څه دی؟د یوه خبر او یا ژورنالیستیک ځیل (ژانر) لپاره باید کوم سبک، اصول او ځانګړي بنسټونه په پام کې ونیول شي؟

حیدري: خبر یو ډول وي، کره والی، پخه سرچینه،اندول، او بې پرې والی یې شرطونه دي. که دا ترکیب په کې رعایت نشي نو بیا خبر نه، ګنګوسه، اتهام او درواغو وېره یې شته. خو وړاندېکول یې په بېلابېلو وسیلو توپیر لري. په راډیوکې مخاطب څه نه وینې او نه لولې نو راډیو ته بایدپیاوړې کلمې، ښکلې او روانې جملې ورکارول شي. په ټلویزیون کې انځور ستاسې سره مرسته کوي چې خبر وړاندې کړی. خو انځور نشی تعریفولی. مثلا په تصویر کې ښکاري چې ولسمشر د وینا مېزخوا ته روان دی. په متن کې تاسې نه وایی چېولسمشر را روان دی اوس به وینا وکړي. په دې چې دا خو لیدونکي پخپله وینې. یوه سمه بڼه یې دا ده. په هېواد کې د ناورین په اړه ولس د ولسمشر دریځ ته په

تمه دی. پر وییپانه خبر ورځپانې ته ورته دی یوازېښه یې دیجیټل ده خو د خواله رسنیو لپاره چېویډیو په کې ډیری وخت کارپږي لاندلیک ورسره مل وي. مشکله ده چې د خبر رسولو ټولې چارې او ډولونهپه دې مرکې بیان کړو. خو یوه خبره باید اضافه کړم. په مخامخ یا ژوندی رادیو یا ټلویزیون خپرونه کې وخت ډېر حساس وي. که خپرونه مو نیم ساعت وي نو ستاسې د هر خبر او هرې برخې وخت ټاکلشوی وي. ځینې وخت یو خبر ته شل ثانیه او بل خبر ته پنځه دقیقې وخت ورکول کیږي. ټاکل شویوخت باید په بېلابېلو برخو ډک شي. مثلا د پنځهدقیقې خبر لپاره تاسې مقدمې، خبریال او د سرچینو غږونو یا تصویرونه ته اړ یاستی. خو لنډخبر په یوه جمله کې ویلی شی.

مسعود: رادیو تیلویزون د اغېزمنو ډله ییزو رسنیو په توګه د یوه هېواد د خلکو د ذهن په ویښتیا او بیداری کې څومره رول لوبولای شي؟

حیدري: د رادیو او تلویزیون دنده او اصلي موخې خبرول، پوهاوی او سرګرمول دي. تر شل کاله مخکې به خلکو د کاري ورځې په آخر کې تلویزیون ته کېناستل خو د ځېرک ټیلفون او خواله رسنیو له برکته هره شېبه او تقریبا هرځای دا کار کولی شو. خو دې اسانتیا ټولنیز ژوند ټکنی کړی. هره ورځ تاسې وینی چې په مجلسونو

کې یو شمېر خلک په خپل موبایل کې لګیا وي، ځینې ترافیکي پېښې د ګرځنده ټیلفون له امله شوې. د دسترخوان پرسر د کورنۍ یو نیم غړی له موبایل پرته ډوډۍ نشي خوړی. زما په اند د ژوند له اسانتیاو باید ګټه واخیستل شي خو نه تردې برېده چې زموږ ژوند تصرف کړي.

مسعود: ستاسو پر اند د یوه تیلویزوني خبر لپاره دهغه متن او که د هغه اړوند انځور ډېر اړین دی؟

حیدري: د یو بشپړ او ښایسته ټلویزیوني خبر لپاره دواړه اړین دي. باید ووایم چې هره خبري وسیله لکه راډیو، ټلویزیون یا انلاین خپلې ځانګړتیاوې لري. په راډیو کې تاسې باید په الفاظو او طبیعي غږ خبر انځور کړئ. ټلویزیون کې انځور ستاسې د خبرو اثابت او ملتیا کوي. د ډیجټل خبرونو ظاهر بیا هرې وسیلې ته بدلیږي. پر ویبپاڼه یو ډول وي او پر خواله رسنیو بل ډول.

مسعود: حیدري صاحب اجازه راکړئ، ستاسې نه وپوښتم، چې ولې په ادبي ژانرونو(ځیلونو)کې د لنډو کیسو، ناولونو او رومانونو د کښلوتر څنګ مو د فلم او سینما هنر ته هم مخه کړه، او د دې هنر په ټراو مو ښکلی او زړه وړونکی نښیر(اثر) ولیکو؟

حیدري: په خلاقه لیکنې که مې ماسټري د سینما او تیاتر په برخه کې وه. کله چې هېواد ته راستون شوم غوښتل

مې په دواړو برخو کې کار وکړم. دوې ډرامې مې د افغانستان ملي تیاتر ته ولیکلې. لومړۍ ډرامه (د دوزخ په دروازو کې) نومېده چې د موبایل تیاتر له لارې د افغانستان په اووه ولایتونو کې وړاندې شوه. دوهمه د (ناروغه کورنۍ) په نوم وه چې په تاجیکستان کې د نړیوال فیستیوال تر ټولو ښې لیکنې جایزه ترلاسه کړه. غوښتل مې افغان فلم سره کار وکړم خو افغان فلم د تولید له لحاظه یوه مړه اداره وه. نو بیا مې د سینما په اړه کتاب ولیکه. د افغانستان او نړۍ سینما او د فلم جوړونې په هنر مې معلومات په کې ځای کړل.

مسعود: تاسو د فلم او سینما هنر څنګه راپیژنئ؟ د فلم او سینما د ډولونو او مهمو دندوپه ټراو څه لید لرئ؟ ستاسو پر اند، په دې برخه کې هنرمندان باید کومو ځانګړو او اړینو ټکوته پاملرنه وکړي ترڅو د فلم او سینما هنر په مسلکي او تخصصي ډول زده کړي؟

حیدري: سینما د کیسې ویلو انځوریز هنر دی. د سینما په متو تاسې خپل فرهنګ، ټولنه او تاریخ نورې نړۍ ته ورپیژنی. په شلمه میلادي پیړۍ کې د عامه پوهاوي او فکر زېرندې لپاره تر ټولو مهمه او لویه وسیله بلل کېده.

په عمومي توګه سینما په دوه برخو وېشل شوې، هنري او سوداګریزه. د فرانسې، ایټالیا، روسیې، جاپان، کوریا، ایران سینماوې په هنري سینما کې راځي.

هالیوډ، بالیوډ او د مصر پخوانۍ سینما د تجارتي سینما ببلګې دي. له نړیوالو جګړو مخکې په اروپا کې سینما ته د هنر په سترګه کتل کېدل. لیدونکي یې لوستي او د ټولنې منځنۍ کچه خلک وو. خو په امریکا کې سینما ته د ټولنې خوار غړي تلل. کم بیه امریکایي فلمونو او نړیوالو جګړو دا صنعت په اروپا کې ټکنی کړ. د شلمې پیړۍ په دوهمه نیمه کې د ایټالیا سینما نړۍ هېښه کړه. د جاپان، کوریا او ایران سینما ترې اغیزمن شول او الهام یې ترې واخیست. چارلي چاپلن، الفرډ هچکاک، تارکوفسکی، انتونیونو، راسیلیني،انګرېډ برګمن او ګڼ شمېر نور د شلمې پیړۍ په تکړه فلم جوړونکو کې راځي.

مسعود: تاسو په فلم او سینما کې مهم او ځانګړي توکي او د اداکارانو اغېزمن رول څنګهارزوئ؟ او دا راته وویاست یو بریالی فلم جوړونکی او هنرمند د فلم جوړولو او تولید پرمهال کومو مسلکي او هنري ځانګړتیاوو ته باید ډیره پاملرنه وکړي؟

حیدري: فلم جوړونه انفرادي کار نه دی. یوه مسلکي ډله باید لاس په کار شي چې یو ښه فلم جوړ کړي. د ښه فلم لپاره سناریو یا لیکنه، ښه ډایرکټر، او لوبغاړي اړین دي. هر یو خپله مهمه وندې لري. کیسه ښه وي، انځورونه د کیسې او موقعیت سره سمون ولري. سم

لوبغاړي بايد وګمارل شي. لوبغاړي دي چې د کاغذ پرمخ مړه کرکټرونه راژوندي کوي.

مسعود: د ادبياتو او سينما په اړه څه ليد لرئ؟ د سينمايي فلم په جوړولو او توليد کې د فلم ليکنه او د فلم ليکنو د ليکوال اغيزمن رول څنګه ارزوئ؟

حيدري: په فلم جوړونه کې د ليکوال کار بنسټيز دی. ښه کيسه د ښه فلم لپاره د هډوکو حيثيت لري. د ليکوال او ډايرکټر يا فلم جوړونکي ترمنځ اړيکې ډېری وخت ترينګلې وي. د شوټنګ يا فلم اخيستنې په وخت ډايرکټر غواړي ډيالوګ بدل کړي يا په سناريو کې څه کم يا زيات کړي. ليکوال يې ورسره نه مني. د دواړو ترمنځ ناندرې او کله اخ و ډب رامنځ ته شي. فلم جوړونکی چې څومره کولی شي ليکوال له صحنې لرې ساتي.

مسعود: د تياتر او سينما تر منځ تر ټولومهم توپيرونه څه دي؟ او دا راته وويايست د تياتر او سينما د اداکارۍ ترمنځ ځانګړيتوپيرونه کوم دي؟

حيدري: تياتر د ستېج پر مخ ژوندی تمثيل دی. تاسې يو تخيلي کرکټر چې په کاغذ کې مو لوستلی له نيژدې ژوندی وينئ، احساس يې کتلی شئ، غږ يې اورېدلی شئ، د نندارچيانو مخې ته د انسان په وجود کې. ترمنځ مو واټن ښايي څو متره وي خو لمسولی يې نشئ، خبرې ورسره نشئ کولی، په دې چې هغه په بله نړۍ کې

اوسيږي تاسې په بله کې. همدا ځانګړنې دي چې د تياتر ټکټ د سينما له هغې څو ځلې ګران دی. فلم کې هنرمن د کمرې مخې ته لوبيږي. هره صحنه څو ځلې ښايي ثبت شي. په اخر کې صحنې سره اډيټ شي، د مصنوعي ځيرکتيا په مټو ګرافيکي توکي، موسيقي او رنګونه ورزيات شي.
ليدونکو ته مخامخ کرکټر لوبول چې د وړوکې خطا ځای هم په کې نه وي د تياتر تمثيل بې له شکه تر بل هر يوه ګران دی. د سينما هر پياوړی نړيوال ستوری چې ګورئخامخا به د تياتر تجربه لري.

مسعود: تاسو، د فلم په جوړولو او توليد کې د موسيقۍ کمپوزونه او د موسيقۍ د نوموتو هنري ستو اغيزمن او ارزښتناک رول څنګه ارزوئ؟

حيدري: موسيقي په فلم کې ډېر لوی اغېز لري. داسې فلمونه هم شته چې د موسيقې له امله بريالي شوي. مثلا (د خرڅنۍ ښکاري) فلم د ويتنام له جګړې راستون شوی يو ځوان او د هغه ناکامې مينې يوه عامه کيسه ده. يا هم د (چې مای) د موسيقي ټوټه چې په دوه فلمونو کې کارول شوې (مدلينا) او (له پروفشنل).
زما د خوښې کمپوز جوړونکي هنز زيمير او نينو مرکاوني دي. د ليکنې پرمهال زه معمولا د دوی موسيقي اورم.

مسعود: ستاسو په اند په هېواد کې د ننهلومړني پښتو، دري او فارسي فلمونه، کومفلمونه ول، او کومو نوموتو هنري څېرو په کې اغېزمن رول لوبولی دی؟

حیدري: (عشق و دوستي) د افغانستان سینما د لومړني فلم په نوم پیژندل شوی چې په ۱۹۴۶ کال کې جوړ شوی. دې فلم کې ښځینه لوبغاړې هندې ده او د فلم د اډېټ چارې هم په لاهور کې ترسره شوې چې هغه مهال د هند برخه وه. لومړنی پښتو فلم (لیلا مجنون)رفیق غزنوي په ۱۹۴۱ کال کې په بریتانوي هند کې جوړ کړی. د دې فلم په جوړونه کې د پښتو ژبې نامتو شاعر حمزه خان شینواري هم برخه اخیستې وه. خو په افغانستان کې لومړنی بشپړ پښتو هنري فلم (ارمان) وو، چې واحد نظري په ۱۹۸۸ کې جوړ کړی.

مسعود: ستاسو په اند په هېواد کې دننه په تولیز ډول کوم پښتو او دري- فارسي فلمونه ډېر نوموتي ول او کومو پیژندل شویو هنرمندانو او ډایرکټرانو په کې اړښتمن او اغېزمن رول درلود؟

حیدري: د افغانستان سینما زرین پېر په ۱۹۸۰ لیسزه کې و. یو شمېر ځوانانو په ۱۹۷۰ او ۱۹۸۰ لسیزو کې شوروي اتحاد او د هغې ملګرو هېوادونو کې د فلم جوړونې بورسونه ترلاسه کړل. سربېره له دې چې د نظام سانسور حاکم، امنیتي ستونزې، محدود امکانات او

د لوبغاړو کمښت وو خو د ګوتو په شمار څو فلم جوړونکو داسې مرغلرې وړاندې کړې چې ښايي تل پاتې وي. زما په اند د کونډې زوی د افغانستان سینما شهکار دی. په ندرت سره داسې پېښيږي چې په هنري تخليق کې ټولې برخې پياوړې او يو بل کې سره ورشي. پايله به يې هرومرو شهکار وي.

مسعود: زمونږ په هېواد کې يو شمير فلم جوړونکي د بېلابېلو دلايلو له امله د خپلو فلمونو په جوړولو کېځانساتې کړنه کوي، د خلکو د بيان آزادۍ ته پاملرنه نه کوي. خو ځينې نور فلم جوړونکي بې له ويره او په قصدي ډول د ځينو فلمونو په جوړولو کې بربنډ او څرګند ټولنيز موضوعات کاروي، کوم چې سانسور شوي او د حکومتي چارواکو لخوا د خپريدو مخه ييښول شوې ده. تاسو په دې ټړاو څه ليد لرئ؟

حيدري: د بيان ازادي د انسان خلاقيت او شعور ته وده ورکوي، د ټولنې او نظام ناخوالو ته هېنداره نيسي او د هغوی مسؤليت ننګوي. خو کله چې د بيان ازادي يو شمېر حساسې دينې او ټولنيزې خبرې وسپړي، ټکر رامنځ ته شي يا هم ځينې خلک په يو توکم، ژبه يا مذهب برېد د بيان ازادي بولي. په ټولنه کې لومړی بايد د بيان ازادي تعريف شي او بيا وکارول شي.

مسعود: زمونږ ډېرى فلم جوړونکي د خپلو فلمونو په چمتووالي او توليد کې له بهرنيوفلمونو لکه هاليوډ او بالیوډ څخه اغيزمنشوي دي. تاسو پدې اړه څه اند و فکر لرئ؟

حيدري: زه وايم له بهرنيو فلمونو بايد زدکړه وشي او الهام ترې واخيستل شي خو کاپي نشي. لکه د کوريا او ايران سينما چې د ايټاليا له سينما اغېزمنې شوې. کاپي کول که څه هم سپک کار دی خو دومره بې ګټې هم نه دی. د بالیوډ سينما د هاليوډ په کاپي کولو وده وکړه او اوس يې خپل لوری پيدا کړ. زه وايم فلم جوړ کړئ چې په هر کيفيت وي. دا هنر په تکرار سره پخيږي.

مسعود: ستاسو پر اند، ولې زمونږ خلک هندي سينما يا هندي فلمونو ته ډيره ليوالتيالري؟

حيدري: لوی عامل يې کلتوري نيژدېوالی دی. په هندي فلمونو کې مينې، ننګ، غيرت، وطن سره مينې، موروپلار ته درناوی، د مشر او کشر سره د چلن توپير، دا ټول ارزښتونه زمونږ او هنديانو ترمنځ ګډ دي. په دې چې دا تاريخي حوزه يوه وه که څه هم ببلابېل اديان په کې ځای شول، له لرې او نيژدې خونړي بريدونه پرې وشول خو بيايې هم ترمنځ ټراو ونشلېد.

مسعود: ستاسو په اند آيا د فلم جوړولو او سينما په برخه کې د سينما او فلم د نوموتو هنرمندانو د هنري

نوښتونو او کارنامو په بېلابېلو وختونو کې د چارواکو لخوا هرکلی شوی او که نه؟

حیدري: د لودیز شل کلن یرغل پرمهال چې بې توله پیسې راغلې او ببرته وایستل شوې هنر ته په ټوله کې پاملرنه ونشوه. یوازې یو څو فیستوالە جوړ شول. د بې بي سي لپاره مې له انجنیر لطیف احمدي سره مرکه کوله. د نوموړي (فرار) فلم نهه میاشتې د هغه وخت سانسور کمپټې ساتلی و تر هغې چې د صدراعظم مرستیال مجید سربلند دا فلم ولید او په ۲۴ ساعتونو کې یې پر ټلویزیون او د هېواد په سینماګانو کې د فلم خپرېدو امر وکړ.

مسعود: په افغانستان کې، د هنر د نورو برخو په پرتله، په فلم او سینما کې هغه د پام وړپراختیا، پرمختیا او بدلون، چې باید شوی وئ نه دی ترسره شوی. تاسو یې دک ودلیل څنګهارزوئ؟

حیدري: د فلم جوړول د یو کس کار نه دی. لومړی یوه متعهده ډله باید د فلم تکل وکړي. بیا د فلم اینډیستري یا دولت یې تر شا باید ولاړ وي چې لګښت یې په غاړه واخلي. ملي سوداګر هم د پانګې په توګه کولی شي ونډه په کې واخلي. له بده مرغه هندي او ترکي سریالونه د خلکو تندې ته وړاندې شول. په هېواد کې ډېره موده

وروسته د سریال جوړونې چارې پیل شوې خو ډېر ځای یې ونه نیوه.

مسعود: ستاسو پر اند هغه نامتو فلمونه چېپه کور دننه او بهر کې ښودل شوې دي،هېوادوالو او بهرنیو یې څنګه هرکلی کړئ دیاو تاسو د هنرمندانو او لوبغاړو هنري دریځ د خلکو په منځ کې څنګه ارزوئ؟

حیدري: په خپله مورنۍ ژبه فلم لیدل چې د خپلې ټولنې او خلکو کیسې درښکاره کړي ډېر خوند لري. هېوادوالو تل خپل ښه فلمونه خوښ کړي، ستایلي او هرکلی یې کړی. هنر سره مینه زموږ د خلکو په وینه کې ده. هغه مینه چې شپون یې پخپله شپېلۍ کې غږوي، مېرمنې یې په داریو او سندریو کې وایي، پیغلې او زلمي یې په نڅا او اتڼ کې څرګندوي. نو هنرمندانو سره مینه ښایي اوس مهال محکومه وي خو انکار ترې نشي کیدی.

مسعود: د افغانستان په معاصر تاریخ کې فلم او سینما کوم مهم او ځانګړی ځای لري؟ تاسو په دې برخه کې د تاریخي، سیاسي او ټولنیزو پیښو اغیز څنګه ارزوئ؟

حیدري: ځینې حکومتونو په تېر کې سینما د خلکو پوهاوي او د ملي فکر په جوړونه کې کارولې. مثال یې د چین سینما وه چې د شلمې پېړۍ په منځ کې تر اویا زروسیارې سینماګانې چلولې او په یوه وخت کې میلیونونو وګړو کتلې. د افغانستان سینما هم په ۱۹۸۰

کال کې سینما تر یو بریده د نظام تبلیغ ته وکارول شوه خو هم مهال یې هنر هم پیاوړی کړ.

مسعود: تاسو په هېواد کې د ننه د ښځینه وولوبغاړو او فلم جوړونکو اکربکر(حال احوال)مخکې او اوسمهال څنګه ارزوئ؟

حیدري: ښځینه لوبغاړو په ډېره مېړانه د دود ځنځیرونه مات کړي او د هنر کمال یې غوره کړی. دا ډول لویه قربانی خامخا د دوی شخصي ژوند ټکنی کړی. خو یو وخت دا مېرمنې د دولت لخوا ستایل کېدې او خلکو هم په دومره سپک نظر ورته نه کتل چې نن یې ګوري.

مسعود: آیا په افغانستان کې د فلم او سینماد مسلکي کسانو د روزنې لپاره کوم روزنیزمرکز شتون درلود او اوسمهال شتون لري او که نه؟ تاسو د فلم او سینما په ډګر کې لهآزمایښت لرونکو او با صلاحیته مسلکي کسانواو هنرمندانو څخه څه تمه لرئ؟

حیدري: یوازې د ښکلو هنرونو پوهنځی وه، چې یوه برخې یې سینما ته ځانګړې شوې وه. خو د کدر او موادو له اړخه دا برخه ډېره خواره وه. حتا تر دې چې مرستې او بسپنې یې نشوای خپلولی. مثلا د جمهوریت پرمهال ما د سینما په اړه خپل کتاب وروړاندې کړ چې په نصاب کې یې وکاروي یا لااقل زدکوونکي ورته لاسرسی ولري. خو په تېر حکومت کې هرچا د پروژې

تمه درلوده چې سره او سپين ورسره راوړي. د بسنټيز کار تکل ما په چا کې ونليد.

مسعود: تاسو د فلم او سينما په برخه کې اغېزمن نښير(اثر) کښلی دی او په دې برخه کېګټور او ارزښتمن مالومات لرئ. تاسو زموږ په هېواد کې د فلم او سينما مخکينی او اوسنياکربکر(حال احوال) څنګه ارزوئ، او دا راته وويايست چې د فلم او سينما د پرمختګ، پراختيا او بدلون لپاره ستاسو تر ټولو لويهېله څه ده؟

حيدري: سينما د يو هېواد پېژندنې او نړيوال حيثيت لپاره ښه فرصت دی. بهرنيان د خپلو ارزونو له مخې پر يو هېواد عمومي قضاوت کوي. مثلا په لوديزه نړۍ کې افغانستان د يو خوار، بې وزله، په شاپاتې، جنګ ځپلي او په لس نورو منفي صفاتو پېژندل شوی. خو که موږ غواړو چې استدلال وکړو نو د سينما له ادرسه ويلی شو چې لرغونی تاريخ لرو، د نړۍ لوی عالمان زموږ په هېواد کې زېږېدلي، او جګړه په موږ تپل شوې. زه وايم که نظام فلم جوړول د خپلو موخو لپاره هم وکاروي د سينما په ډګر کې پرمختګ دی.

مسعود: په پښتو ژبه کې د هنري، مستند او داستاني فلمونو په اړه ستاسو ليد څه دی؟ کوم فلمونه د خورا ستاينې وړ دي او د کومو باصلاحيته، نوښتګرو او

پوهو هنرمندانو لخوا جوړ شوي دي؟ مهرباني وکړئ د هغو نامتو څېرو، هنرمندانو، لوبغاړو او فلم جوړونکو نومونه راته په ګوته کړئ، چې په دې برخه کې يې اغېزمن او ارزښتمن رول لوبولی دی.

حيدري: لـه بـده مـرغـه د ويار لـپاره ډېر څه نـلرو. د جمهوريت په شلو کلنو کې ځينې ځوانانو انفرادي هڅې وکړې او تر يو حده مطرح هم شول. خو داسې اثر مو نړۍ ته وړاندې نشوای کړی چې نړيوال هېښ کړي يا د افغان حکومتي چارواکي پاملرنې او پانګونې ته اړ کړي.

مسعود: په دې کې شک نشته چې د سينما،فلم، تياتر او موسيقۍ نړۍ هيڅ پوله نه پېژني، خو له بده مرغه زمـوږ يو شمېر هېوادوال،لـه خـپلو مـتعصبو انـدونـو، فکرونـو او نـاروغيو سـره، پـه خـپلو ليکنو او نـندارو کېژبـني، قـومـي او مـذهـبي تـعصبونـه څرګندوي، تـرڅو زمـوږ د هېوادوالـو ذهـنونـه ګډوډ کړي. تـاسـو د يو روښانـدي او آزمـاېښت لـرونکي ليکوال پـه تـوګه، پـدې تړاو څه ليد لرئ؟

حيدري: مـلـي هـويت لـه ډېرو ورک دی. څوک پـه يو هېواد پـورې ځان تړي څوک غـواړي د بـل هېواد خـاوره خـپله کړي. د قـومـونـو ټېکه داران د خـپلو شـخصـي ګټو لپاره د بې اتفاقۍ اور پکې وهي. افغانستان د ټولو قومونو ګډ کور دی. په ډېرو ډېرو همدا خلک په دې جغرافيه کې

اوسېدلي. زه وايم دا تنوع بايد لکه په ديوال کې يو رنګين انځور ولمانځل شي.

مسعود: تاسو طنز، تکل، نندارمې يا نمايشنامې او تياتر څه ډول راپېژنئ او ارزوئ؟

حيدري: په اصل کې ټول د تياتر کورنۍ برخې دي. او هر يو په منځ کې څو ډوله لري. لکه لنډه ډرامه، يو کسيزه ډرامه، اوږد ډرام.

مسعود: تياتر د يوې لرغونې هنري بڼې په توګه ډېر اوږد تاريخ لري. ستاسو پر اند تياتر څنګه رامنځته شو؟ په تياتر کې مهم او ځانګړي توکي او د اداکارانو اغېزمن رول څنګه ارزوئ؟

حيدري: د تياتر پېل تر لرغوني چين رسېږي چې څراغ ته په توره شپه به د لانځکو سيوري ته کيسې ويل کېدې. وروسته بيا په لرغوني يونان کې د وينا له هنر سره تياتر هم منځ ته راغی. د شاعرۍ په نوم د ارسطو کتاب د کيسې ليکنې هنر په اړه لومړنی لاربنود بلل شوی. دې کتاب ډرامې او کمېډي تياتر ته وده ورکړه. خو په تياتر کې تر ټولو ځلانده ستوری او د نن ورځې د تياتر او سينما بنسټګر ويليم شکسپير بلل کيږي.

مسعود: تاسو د نندارمې او تياتري ځيلونو(ژانرونو) د ببلابېلو ډولونو په ټراو څه ليد لرئ. مهرباني وکړئ په

دې اړه په لنډه توګه مالومات راکړئ؟ همداسې تاسو د تیاتر مهم او اغیزمن رول د یوې ټولنې په فرهنګي او هنریچارو کې څه ډول ارزوئ؟

حیدري: د اوولسمې پیړۍ راهیسې په تیاتر کې ډېر پرمختګ وشو. د سینما له پیدایښت سره بېلابېلې ژانرې رامنځ ته شوې. د شکسپیر په زمانه کې یوازې کمېډي او تراژیدي ژانرې وې. اوس کمېډي کې د ننه څو څو ډوله ژانرې پیدا شوي. مثلا یوازې سیاسي کمېډي دوه ډوله ده، د نظام په کړنو نېوکې یو ډول کمېډه ده، د نظام په کړنو ملنډې بل ډول. په تیاتر کې ریالیزم، نچرلیزم، ایکسپرشنیزم، ابسوردېتیزم، تاریخي، سیاسي، موزیکال، کمېډي او داسې نور مکتبونه تر اوسه کارول شوي.

- ریالیزم: ریښتیني حوادث او کرکټرونه د ژوند واقعیتونه په کې ښوول کیږي. ډیالوګ یې طبیعي وي. د ناروې ډرامه لیکونکي هنرېک ابسن او روسي لیکوال انتون چخوف لیکنې یې بېلګې دي.
- نچرلیزم: د ریالیزم سیقل شوې بڼه ده. د ژوند کړاو، لوږه او نورې خوارې په کې نغښتې وي. فرانسوی لیکوال ایمبل زولا یې بنسټګر بلل شوی.
- ایکسپرشنیزم: د انسان فکر او روان راسپړي. دا کار د ناریښتني موقعیت او سمبولونو په مټو کوي. کیسه په کې مخ او شا ته ځي.

- ابسوردېتيزم: له نهيليزم له فلسفې اخيستل شوی او د ژوند بې مانا والی بيانوي. ډيالوګ په کې طبيعی نه وي. کيسه عجيبه او حوادث په کې غريب وي.
مسعود: ستاسې له انده د طنز، تکل، نندارمې يانمايشنامې او تياتر ليکنې له فلمنامې سره د ميتود له پلوه څه توپير لري او کومې ځانګړتياوې لري؟

حيدري: اساسات يې يو دي. د تياتر لپاره د ډيالوګ ترڅنګ د ستېج پېژندنه او د کرکټرونو فزيکي خوځېدنه بايد وليکل شي. په فلم ليکنه کې د کمرې زوايې هم ورزياتيږي.

مسعود: ويل کيږي: په نندارمې او تياتر کې د ډراماتيک سبکونو او ستايلونو ډولونه دا دي:اکسپرسيونيسم، دادائيسم، رومانتيسم، ريياليسم، امپرسيونيسم، سور ريياليسم، فرمالیسم، مدرنيسم، سمبوليسم او نور... مهربانې وکړئ د دغو سبکونو په ټراو لنډ مالومات راکړئ.

حيدري: پورته مې ځواب ليکلی.

مسعود: د نندارمې يا نمايشنامې، تياتر اوسينما بنسټيز توپيرونه څه ډول ارزوئ؟

حيدري: دواړه په نندارېز هنرونونه کې راځي. له يو بل سره ګډې پولې لري. سينما په اصل کې د تياتر يوه نوې

او په ټکنالوژۍ سمبال هنر دی. یوازې په یوه برخه کې سینما په تیاتر برلاسي ده. هغه د انځور ښایست دی چې په تیاتر کې تر ستېج محدود دی.

مسعود: تاسو، په نندارمې او تیاتر کې د موسیقۍ کمپوزونه او د موسیقۍ د نوموتو هنري ستو اغیزمن او ارزښتناک رول څنګهارزوئ؟

حیدري: په تیاتر کې موسیقي ډېره نه کارول کېږي مګر دا چې ننداره موزیکاله وي. موزیکال تیاتر ځان ته سبک دی. لوبغاړي ډیالوګ په سندره کې وایي او خوځېدنه تر ډېره له نڅا سره مله وي. ځینې موزیکال ډرامې له نامتو ناولونو او کیسو جوړې شوي لکه د ویکتور هیوګو (بې وسي) ناول. (مډم بټرفلای) او (مولن روژ) د موزیکال تیاتر بېلګې دي چې د لندن او نیویارک په سالونونو کې هره شپه له شل یا دېرشو کلنو راهیسې نندارې ته وړاندې کېږي.

مسعود: ستاسو پر اند په هېواد کې دننه کوم پښتو او دري- فارسي نندارمې او تیاتر ډېرنوموتي ول او کومو پېژندل شویو هنرمندانو او ډایرکټرانو په کې ارښتمن او اغېزمن رول درلود؟

حیدري: تیاتر په افغانستان کې د غازی امان الله خان د واکمنۍ پرمهال د پېغمان طاق ظفر کې لومړی ځل وړاندې شو. نندارې ته یې شاهي کورنۍ او د حکومت

لـوړپـوړي چـارواکي نـاسـت ول. خـو عـبدالـرشيد لطيفي لومړی ځل تياتر عامو وګړو ته د کابل پوهنه ننداره کې وړانـدې کړ. ځکه يې د تياتـر پـلار لـقب هـم تـرلاسـه کړ. قيوم بېسد لـــه مړينې څو ورځې مخکې مـــرکه راســـره وکړه. مـا ويل ځيني خلک د تياتر پلار لقب تاته درکوي. خو هغه ويل چې دا لقب د پوهاند لطيفي دی او زما لپاره ويار دی چې لومړی ځل مې د ميراث په نوم ډرامه کې د هغه د لاس لاندې کار وکړ.

مسعود: په پښتو ژبه کې د نندارمې او تياتر په اړهستاسو ليد څه دی؟ کومې نـندارمې او تياتـر د خـورا سـتاينې وړ دي او د کومو باصلاحيته، نوښتګرو او پوهو هنرمندانو لـخوا جـوړې شـوي دي؟ مهـربـانـي وکړئ د هـغو نـامـتو څېړو، هنرمندانو، اداکارانو، لوبغاړو او تياترجوړونکو نـومـونـه راتـه پـه ګوتـه کړئ، چې پـه دې بـرخـه کېيې اغېزمن او ارزښتمن رول لوبولی دی.

حيدري: ماته چې مالوم دي هغه اروښاد جان محمد پلار، اروښاد فضل احمد فضلي، حاجي محمد کامران، اروابنـاد مـنـان ملګری، داوود مـقصودي، سـتوری منګل، عـبدالله صـمدي، رحـمت الله خـوسـتی، مـمنون مـقصودي او ځيني چې بنايي نوم يې اوس زما ذهن کې نه وي يا را ته مالوم نه وي.

مسعود: زمونږ په سنتي ټولنه کې د سینما او فلم، نندارمې او تیاتر اغېزمن او ګټور ادبي، فرهنګي او هنري ارزښت او اغېز څه ډول ارزوئ؟

حیدري: د ۲۰۰۹ کال ولسمشرۍ ټاکنې رانیژدې وې. د ټاکنو کمیسیون ته مې خپله ډرامه (د دوزخ په دروازو کې) وروړاندې کړه چې دا ډرامه خلکو ته وړاندې کړي. غوښتل مې د ملي تیاتر د کارکوونکو سره مرسته وشي. لیکنه ډېره سیاسي وه. د ټاکنو کمیسیون حقوقي څانګې رد کړه. اړ شوم چې ډېرې برخې په کې بدلې کړم او یو څه د ټاکنو د ارزښت په اړه په کې واچوم. دا نندارہ پهښارونو او کلیو کې وړاندې شوه. زه ورسره نه وم خو ویل کیده چې ګڼ خلک یې نندارې ته راتلل. له دې کیسې مې هدف دا و چې مونږ هر څه د سنتي ټولنې په قلم تورووم، که هغه د نجونو زدکړې وي که د مېرمنو کار. زمونږ دود او سنت دومره هم لولېدلی نه دی چې خپل بنه او بد ونه پېژنې. زمونږ ټولنه هنر نه یوازې زغملی هنر یې رامنځ ته کړی هم دی. له بده مرغه ځینې سیاسي کړۍ غواړي چې مونږ د تیارو په تورتم کې پاتې شو او یاهم بنایي د دوی د لید دایره محدوده وي او هرڅه چې د دوی له لید لرې وي پر هغه د حرام حکم کوي.

مسعود: مهرباني وکړئ د خپلو علمي، ادبي،هنري او مسلکي کارونو او فعاليتونو په جريان کې د خپلو خوږو او ترخو خاطرو په اړهلنډ معلومات راکړئ؟

حيدري: په تاجيکستان کې د ۲۰۱۱ کال د تياتر نړيوال فيستوال پرمهال ماته د غوره لیکوال جايزه وړانده شوه خو زه هلته نه وم. په ۲۰۱۲ کال کې د لندن بوش تياتر زما ليکنه (ناغوښتی) نندارې ته وړاندې کړه خو زه په کابل کې وم. دوه کاله وړاندې زما ناول (جهالت پيړی) د زړي کړکۍ جايزه ترلاسه کړه زه په کابل کې نه وم. ښايي په دې چې د جايزې اخيستل را ته مهم نه وي.

مسعود: د کډوالۍ، پردیسۍ او بې وطنۍ په نړۍ کې تاسو په کومو علمي، ادبي او هنري کارونو بوخت ياست؟

حيدري: په لوديز کې ژوند ډېر ستړی او بوخت دی. د کار ترڅنګ هڅه کوم چې بل ناول هم وليکم. په تمه يم چې عدنان زوی مې رالوی شي او پوه شي چې کمپيوټر د هغه نه زما دی.

مسعود: تاسو د يو مجرب او واکوال ليکوال او ژورنالیست په توګه، هغو ځوانانو ته چې تازه د فلم او سينما نړۍ ته ننوځي او هغو کسانو ته چې پدې برخه کې ليوالتيا لري، څه پيغام لرئ؟

حیدري: فلم جوړونه او ژورنالیزم په نن زمانه کې د ټکنالوژۍ له امله تر بل هروخته اسانه شوې. لازمه نه ده چې ستاسې لومړی فلم نړیوالـه جایزه وګټي یا په ژورنالیزم کې تاسې د کال غوره خبریال شی. یو وړوکی پل د اوږده مزل پیل وي.

مسعود: د یو افغان لیکوال په تبره بیا د یو پښتون لیکوال او ژورنالیست په توګه، تاسو زموږ هغو ځوریدلو هیوادوالو ته چې په هېواد کې دننه او بهر د خورا بدو سیاسي، ټولنیز،اقتصادي، فرهنګي او کلتوري اکربکر کې ژوند تیروي، څه پیغام لرئ؟

حیدري: هیله ژوندۍ وساتئ. په خپل دریځ ټینګ اوسئ خو په خپله کړنلاره کې نرموالی غوره کړئ. ښایي د هدف رسېدو ته یوه نه څو لارې وي.

***

په مینه او درنښت: انجنیر عبدالقادر مسعود

06.08.2025